

Сутність та особливості формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні в студентів немовних спеціальностей

Гавришків Наталія Богданівна¹, Грибенюк Оксана Ігорівна²

Опубліковано	Секція	УДК
25.12.2024	Освіта/Педагогіка	81'243:378.4
https://doi.org/10.5281/zenodo.14626549		

Анотація. Статтю присвячено проблемі формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні в студентів немовних спеціальностей. Її метою є визначення характерних особливостей діалогічного мовлення як форми комунікації та обґрунтування сутності іншомовної компетентності в діалогічному мовленні студентів немовних спеціальностей. У результаті дослідження визначено ключові особливості діалогічного мовлення як виду комунікативної діяльності, зокрема психологічні (мотивованість, ситуативність, експресивність, двосторонній характер) та мовно-комунікативні (вільне синтаксичне оформлення, переважання простих і неповних речень, наявність спільної ситуації, вживання позамовних засобів). На основі цих особливостей визначено сутність іншомовної компетентності в діалогічному мовленні, що виявляється у здатності до комунікативної діяльності у формі діалогу між двома чи більше особами з метою обміну інформацією. Її формування у студентів неповних спеціальностей передбачає низку етапів, починаючи від набуття елементарних вмінь реплікування до розвитку комплексних вмінь укладання діалогів різних функціональних типів.

Ключові слова: діалог, діалогічне мовлення, іншомовна компетентність в діалогічному мовленні, студенти немовних спеціальностей.

The essence and features of the formation of foreign language competence in dialogical speech in students of non-linguistic specialties

Annotation. The article is devoted to the problem of forming foreign language competence in dialogical speech in students of non-linguistic specialties. Its purpose is to determine the characteristic features of dialogical speech as a form of communication and to substantiate the essence of foreign language competence in dialogical speech of students of non-linguistic specialties. As a result of the study, the key features of dialogical speaking as a type of communicative activity were identified, in particular psychological (motivation, situationality, expressiveness, two-way nature) and linguistic-communicative (free syntactic formatting, predominance of simple and incomplete sentences, the presence of a common situation, the use of extra-linguistic means). Based on these features, the essence of foreign language competence in dialogical speech is determined, which is manifested in the ability to engage in communicative activity in the form of a dialogue between two or more people for the

¹ старший викладач кафедри іноземних мов, Львівський національний університет природокористування, <https://orcid.org/0000-0001-9731-6973>

² викладач кафедри іноземних мов технічного спрямування, Національний університет «Львівська політехніка», <https://orcid.org/0009-0006-1357-4355>

purpose of exchanging information. Foreign language competence in dialogical speaking involves the ability to replicate, to form dialogical units, mini-dialogues and dialogues of various functional types in accordance with the grammatical, phonetic, lexical norms of a foreign language and generally accepted rules of etiquette of interpersonal communication. Teaching and learning of foreign language dialogical speaking skills to students of non-linguistic specialties is a multi-stage process, each stage of which provides for specific goals: the first stage involves the formation of replication skills; the second stage involves the development of skills of perception and construction of dialogical units; the third stage involves the improvement of the skills of construction of micro-dialogues; the fourth stage involves the forming of an ability to construct dialogues of various functional types. Compliance with this sequence ensures the gradual, systematic formation of foreign language dialogical speaking skills in students of non-linguistic specialties.

Keyword: dialogue, dialogical speech, foreign language competence in dialogical speech, students of non-linguistic specialties.

Вступ

Знання іноземної мови асоціюється насамперед із навичками її застосування як засобу комунікації в усіх її видах і формах, зокрема й діалогічному мовленні. Відтак формування в студентів іншомовної компетентності в діалогічному мовленні цілком закономірно є одним із ключових завдань навчання іноземних мов у закладах вищої освіти. Іншомовна діалогічна компетентність студентів, в т. ч. і немовних спеціальностей передбачає комплекс спеціальних знань, умінь і навичок, що забезпечують обмін різноманітною інформацією в режимі реального часу між декількома учасниками спілкування. Така сутність та специфіка іншомовної компетентності в діалогічному мовленні вимагає дієвих теоретичних і методичних підходів до її формування.

Різні аспекти навчання іншомовного діалогічного мовлення у процесі навчання іноземної мови у закладах вищої освіти розглядалися у працях цілої низки науковців. Зокрема в роботі Г. Лисак розкрито ключові принципи навчання іншомовного діалогічного мовлення студентів філологічних спеціальностей, а саме творчої активності студентів, послідовності опрацювання матеріалу, опори на схеми і мовні зразки, спрямованості на реальні ситуації спілкування [9]. У дослідженні І. Миркович розкрито особливості навчання студентів іншомовного діалогічного мовлення на основі когнітивно-комунікативного підходу, що передбачає їх активну розумово-мовленнєву діяльність у процесі набуття відповідних умінь [4]. У праці М. Щербини висвітлено специфіку формування іншомовної компетентності студентів у діалогічному мовленні на засадах диференційованого підходу задля врахування індивідуальних можливостей студентів у процесі навчання [8].

Водночас ключовою передумовою успішного формування у студентів, зокрема немовних спеціальностей, вмінь іншомовного діалогічного мовлення є, на наш погляд, насамперед врахування особливостей діалогу як форми мовленнєвої діяльності та визначення на цій основі сутнісних ознак іншомовної компетентності в діалогічному мовленні. Відтак метою нашої статті є визначення характерних особливостей діалогічного мовлення як форми комунікації та обґрунтування сутності іншомовної компетентності в діалогічному мовленні студентів немовних спеціальностей.

Результати

Навички діалогічного мовлення є ключовим компонентом іншомовної комунікативної компетентності, а саме компетентності у говорінні поряд із умінями монологічного мовлення, та передумовою здійснення безпосереднього спілкування іноземною мовою. У сучасній лінгводидактичній і методичній літературі діалогічне іншомовне мовлення розглядається як продуктивний вид комунікативної діяльності,

органічною основою якого є діалог [1; 3; 5]. Поняття «діалог» традиційно трактується як розмова між двома чи більше особами та обмін думками між ними за допомогою вербальних засобів [5]. Він реалізується в сукупності послідовно здійснюваних двома чи більше співрозмовниками усних висловлювань в безпосередньому акті спілкування, об'єднаних відповідною комунікативною ситуацією, темою і мотивами. Його сутність виявляється в комунікативній взаємодії мінімум двох учасників спілкування, в межах якого кожен із них по черзі займає позицію мовця, тобто ініціатора комунікативного процесу (адресанта) та слухача, тобто партнера по спілкуванню (адресата). Діалог таким чином постає формою спілкування, що передбачає вияв комунікативної діяльності людей.

В сучасній науковій літературі представлені різні підходи до класифікації діалогів за різними ознаками, наприклад: кількістю учасників спілкування (діалог – між двома учасниками, трилог – між трьома учасниками, полілог – між багатьма учасниками); соціальною спрямованістю (ділова розмова, побутова бесіда та ін.); комунікативними вмотивованістю (діалог-розпитування, діалог-дискусія і т. д.) тощо [7]. Водночас попри існуючі різновиди діалогів науковці вказують на їх загальні функції, як-от: запит чи повідомлення інформації; висловлення пропозицій, прохань, наказів; обмін думками і міркуваннями; переконання та обґрунтування своєї точки зору та ін. [8]. Ці функції, своєю чергою, постають також одним із критеріїв класифікації діалогів. Зокрема за пріоритетністю однієї з них розрізняють такі їх види, як діалог-розпитування, діалог-домовлення, діалог-обговорення тощо [3; 9].

Отож діалогічне мовлення – це комплексний феномен, позначений різноманітними сутнісними ознаками, насамперед поліфункціональністю, різнотипністю, міжособистісною інтерактивною спрямованістю. Як складний процес і явище воно характеризується цілою низкою особливостей, зокрема психологічних та мовно-комунікативних. Психологічні особливості цієї діалогічної форми спілкування знаходять своє відображення передовсім в її вмотивованості, адже кожен діалог постає із потреби щось висловити, повідомити; ситуативності, оскільки зміст діалогу, як правило, зрозумілий лише у контексті ситуації, в якій він здійснюється; експресивності, тобто самовираження учасників діалогу у процесі спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів (міміки, жестів і т. д.); двосторонньому характері, що передбачає послідовний обмін ролей мовця і слухача з урахуванням реакції на висловлювання партнера, та ін. [1; 3; 5]. Мовно-комунікативні особливості діалогічного мовлення виявляються натомість у вільному синтаксичному оформленні реплік та переважанні простих речень з метою полегшення сприйняття і продукування висловлювання; еліптичність, тобто поширеність неповних речень задля оперативного досягнення взаєморозуміння партнерів на основі економії часу і зусиль, вживання позамовних засобів (жестів, міміки); поширеність мовних кліше, тобто «готових» мовленнєвих одиниць – шаблонів, наприклад, для привітання, схвалення, заперечення тощо [3; 6; 7].

В контексті розглянутих сутнісних характеристик та особливостей діалогічного мовлення науковці розглядають поняття «іншомовна компетентність у діалогічному мовленні» як результат його освоєння [3; 8; 9]. Так, універсальне визначення цього феномену знаходимо у працях В. Черниш, які тлумачить її як здатність здійснювати мовленнєву комунікацію в усній діалогічній формі в сферах і ситуаціях спілкування відповідно до комунікативних цілей [7, с. 11]. У своїх тлумаченнях сутності поняття «іншомовна компетентність у діалогічному мовленні» вчені роблять виразний акцент на обміні інформацією як основному атрибуті цієї форми спілкування, що моделюється його учасниками спілкування залежно від комунікативної ситуації, потреб, умов і факторів.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дав змогу сформулювати розуміння іншомовної компетентності студентів немовних спеціальностей у

діалогічному мовленні як здатності до міжособистісної комунікації засобами іноземної мови на основі застосування фонетичних, лексичних, граматичних знань та навичок аудіювання й говоріння, а також умінь ініціювати і розпочинати діалог, адекватно реагувати на репліки співрозмовників, підтримувати розмову з урахуванням мовної, етнічної, культурної тощо належності мовців [2]. Вона виявляється у готовності «реплікувати», продукувати діалогічні єдності, мінідіалоги та діалоги різних функціональних типів згідно з граматичними, фонетичними, лексичними нормами іноземної мови та етикету міжособистісної комунікації.

З огляду на це формування в студентів немовних спеціальностей іншомовної компетентності в діалогічному мовленні передбачає розвиток здатності сприймати усну інформацію, що конкретизуються вміннями сприймати на слух іншомовне мовлення на відому і нову тематику, брати участь у спілкуванні на основі використання прийомів комунікативної взаємодії відповідно до мети та ситуації спілкування, раціонально визначати мету мовця і комунікативні наміри співрозмовника, виявляти деталі, що сприяють чи перешкоджають ефективній комунікації; вміння висловлювати та обстоювати власні погляди, ідеї, переконання, що деталізується навичками обґрунтовувати власну позицію щодо предмету обговорення у реальних ситуаціях спілкування; здатності послуговуватися вербальними та невербальними засобами в процесі вираження своїх думок, що конкретизована уміннями їх конструктивного самостійного добору і коректного використання з урахуванням особливостей ситуації спілкування; спроможності контролювати власний емоційний стан, що передбачає вміння керувати своїми емоціями в процесі спілкування, вміння розпізнавати та враховувати емоційні реакції співрозмовників [1; 2].

Досягнення таких цілей вимагає застосування різних підходів до формування в студентів немовних спеціальностей іншомовної компетентності в діалогічному мовленні. Сучасна лінгводидактика пропонує два основні підходи до навчання іншомовного діалогічного мовлення: перший передбачає початкове прослухування іншомовного діалогу-зразка з подальшою трансформацією його фрагментів та створенням власних діалогів в схожих ситуаціях спілкування; другий характеризується зворотнім порядком дій – від засвоєння окремих реплік до самостійної побудови діалогу на основі запропонованої навчальної комунікативної ситуації. Незважаючи на різну послідовність дій у межах згаданих підходів до навчання іншомовного діалогічного мовлення, кожен з них включає низку етапів зі специфічними навчальними цілями і завданнями. Так, перший етап – реплікування – спрямований загалом на формування здатності реагувати на певну репліку та ініціювати продовження спілкування. Другий етап – укладання діалогічних єдностей – передбачає удосконалення навичок сприймання іншомовного діалогічного мовлення на основі відео- чи аудіозразків та їх репродукцію і типових комунікативних ситуаціях. Третій етап – укладання мікродіалогів – передбачає формування умінь складати мінідіалоги на основі засвоєних зразків іншомовного діалогічного мовлення. Зрештою четвертий етап – укладання діалогів різних функціональних типів – забезпечує формування вмінь побудови діалогів із різним комунікативним спрямуванням залежно від ситуації спілкування [3]. Реалізація цих етапів забезпечує послідовне, систематичне формування в студентів іншомовної компетентності в діалогічному мовленні.

Висновки

Отже, іншомовна компетентність у діалогічному мовленні студентів немовних спеціальностей – це здатність до комунікативної діяльності, що реалізується у формі діалогу між двома чи більше особами з метою обміну інформацією. Її сутнісні характеристики зумовлені особливостями діалогічного мовлення як комплексним феноменом, що характеризується поліфункціональністю, різнотипністю,

міжособистісною інтерактивною спрямованістю. Діалогічне мовлення загалом позначене низкою психологічних та мовно-комунікативних особливостей: до перших належать вмотивованість, ситуативність, експресивність, двосторонній характер та ін., до других – вільне синтаксичне оформлення, переважання простих і неповних речень, наявність спільної ситуації, вживання позамовних засобів тощо. Відтак іншомовна компетентність у діалогічному мовленні передбачає вміння «реплікувати», укласти діалогічні єдності, мінідіалоги та діалоги різних функціональних типів відповідно до граматичних, фонетичних, лексичних норм іноземної мови та загальноприйнятих правил етикету міжособистісної комунікації. Навчання іншомовного діалогічного мовлення студентів немовних спеціальностей – це багатоетапний процес, кожен етап якого передбачає специфічні цілі: перший – формування вмінь реплікування; другий – сприймання й укладання діалогічних єдностей; третій – укладання мікродіалогів; четвертий етап – укладання діалогів різних функціональних типів. Реалізація кожного з цих етапів формування іншомовної компетентності в діалогічному мовленні в студентів немовних спеціальностей вимагає спеціальних комплексів завдань і вправ, розробку та практичну апробацію яких вважаємо важливим напрямом подальших досліджень в цій царині.

Список використаних джерел

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ, Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Зубаль Н. Г., Семко Н. М., Гошко Л. Я. Особливості методик викладання іноземної мови у немовному ВНЗ. Реалізація основних принципів Болонської декларації при підготовці фахівців: Матер. наук.-метод. конфер. Львів, Львівський ДАУ, 2005. С. 126-130.
3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ, Ленвіт, 2013. 590 с.
4. Миркович І. Навчання майбутніх журналістів іншомовного діалогічного мовлення в аспекті когнітивно-комунікативного підходу. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2020. № 74. С. 97-101.
5. Сослюк О. Ситуативність діалогічного мовлення в лінгводидактичному аспекті. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2007. Вип. 2. С. 208-211.
6. Сторонська О. С. Інтерактивні та комунікативні процеси навчання іноземної мови. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. 2015. №43. С. 84-87.
7. Черниш В. В. Навчання іншомовного діалогічного мовлення в аспекті компетентнісного підходу. Іноземні мови. 2012. № 4. С. 11-27.
8. Щербина М. Б. Тенденції методики навчання іншомовного діалогічного мовлення та перспективи диференціації. Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія. 2017. № 27. С. 115-123.
9. Lysak H. The Essence of Teaching Dialogic Speech to the Students of Philological Departments. Pedagogical Discourse. 2015. №18. P. 128-131.